

7. ART+CONSTRUCTION (Архитектура и строительство). — 2005 — № 4. — С. 45–49.
8. А.С.С. — 2006. — № 2. — 175 с.
9. Інформаційний бюлетень “Янус Нерухомість”. — 2010. — № 5 (376). — Березень. — С. 22–23.

PRIORITY TENDENCIES OF CITY DEVELOPMENT: DOMESTIC AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Dariya Smirnova

Annotation. The matters of building and further development of a city which is connected with the observance necessary legislative demands and rules and also creative approach of an architect to accomplishment professional tasks is observed. The promising tendencies for the solution actual questions of city building are analyzed. The experience of the domestic and foreign experts is reported to some extent.

Key words: city, urban development, urban architecture, city building, public space, improvement, infrastructure.

УДК 72.02(4-15)

Анна Комарова

*аспірантка при кафедрі теорії, історії архітектури
і синтезу мистецтв НАОМА*

Формування особистості архітектора в країнах Західної Європи

Анотація. У статті визначені засади формування особистості архітектора в країнах Західної Європи на основі аналізу змін у суспільстві, економіці, в завданнях соціуму, які висуюються до архітектора, в суто архітектурній сфері і впливу цих змін на архітектурну освіту.

Ключові слова: архітектурна освіта, засади формування особистості архітектора.

Архітектурна освіта, як складова архітектури, має певним чином реагувати на зміни, що постійно відбуваються у світі і в архітектурі зокрема, змінювати підходи у формуванні особистості архітектора. Архітектурна освіта не може “законсервувати” свої методи підготовки архітектора, оскільки в такому випадку вона втратить свою

актуальність. Проте зміни можуть бути як позитивними, так і негативними, і архітектурна освіта має весь час вирішувати, як підтримувати належний рівень професійних досягнень в галузі підготовки нових фахівців. Для розуміння того, якими мають бути підходи у формуванні особистості архітектора в Україні, важливо ознайомитися з

досвідом інших країн, зокрема в нашому випадку розглянути, як у країнах Західної Європи впроваджуються зміни у принципах формування особистості архітектора і які ці принципи.

Автором було обрано чотири країни Західної Європи для детального дослідження, оскільки в цих країнах архітектурній освіті приділяється значна увага з боку держави і соціуму, а також у них присутні певні спільні тенденції, що вирізняють архітектурну освіту в Західній Європі.

Архітектурна освіта у Франції має багато спільного з іншими системами архітектурної освіти в країнах Європи, де існують подібні соціально-економічні умови. Значні зміни в архітектурній освіті країни відбулися після 1968 року, коли старі порядки було змінено, а нове покоління, яке впроваджувало ці зміни, створило нові школи і зараз посідає впливове становище у суспільстві.

Там склалася така ситуація, що незважаючи на значну щорічну кількість студентів-випускників архітектурних закладів, основний контингент архітекторів все ж становлять люди у віці від сорока років, тобто існує розрив поколінь в архітектурній професії. До того ж, у зв'язку з доволі жорсткою системою "вікової піраміди", що склалася в архітектурних вузах, молоді викладацькі кадри зможуть прийти на зміну хіба що через 10 років.

Після ейфоричних 80-х і грандіозних проектів у 1982–1985 рр. архітектурна професія у Франції пережила значну кризу на початку 90-х. У ці роки спостерігався знач-

ний спад будівництва порівняно з попередніми роками, зростання рівня безробіття серед архітекторів, і при цьому щороку 22 архітектурні факультети Франції випускали до 1000 нових архітекторів. Внаслідок змін у будівельному законодавстві, приватні будинки стали будувати не архітектори, а будівельні комерційні фірми, оскільки було дозволено проектувати будівлі площею до 170 квадратних метрів особам без архітектурної освіти, а тому молоді архітектори втратили свою традиційну можливість отримати досвід самостійного проектування і будівництва.

У 90-ті роки у Франції обов'язковою вимогою було проведення архітектурних конкурсів на проекти, вартість яких перевищувала 900 тис. франків, але в архітекторів віком до 40 років можливість виграти конкурс була дуже низька. Система проведення конкурсів на значні проекти мала на меті демократизацію в сфері архітектурної діяльності, підвищення престижу професії, проте окрім названих недоліків, її критикували за марну трату часу й зусиль з боку тих, хто брав участь у конкурсах, за вироблення стереотипу того, як має виглядати конкурсна споруда — архітектура перетворювалася на об'єкт розваг.

Що ж до міського і регіонального планування, то місто у Франції стоїть у центрі всіх архітектурних дискусій. Сьогоднішні містобудівні завдання пов'язані не стільки із зонуванням, скільки з розробкою детальніших вирішень і таких, що дають змогу розвиватися місту безперервно.

У Франції проводяться спроби впровадження елементів архітектурної освіти у шкільну програму, проте поки що дуже обмежено. Частково тому, що Франція є країною з жорсткою ієрархією, і впровадити зміни в початкову освіту доволі важко. На сьогодні в країні існує 22 архітектурні школи, випускники яких отримують дипломи різних зразків, але всі вони дають змогу стати членами спілки архітекторів. Навчання триває 5 років.

У Франції два основних типи вищої освіти: університети і Вищі школи. При цьому університети, як вузи, що надають можливість вступу всім власникам сертифікату про середню освіту, вважаються масовими і призначеними для “менш обдарованих”, порівняно з тими, хто навчається у Вищих школах.

Більшість архітектурних шкіл спеціалізуються на освіті більш гуманітарного характеру (вивчення соціальних наук, теорії та історії), лише школа ENSAIS пропонує архітектурно-технічну освіту. Спостерігається явище недостатньої уваги архітекторів до питань конструкцій, а питанням зовнішнього вигляду споруд надається перевага.

Окрім вищих закладів архітектурної освіти, існують певні спеціалізовані тематичні курси для архітекторів — курс інженерії, ландшафтно-архітектури, гео-архітектури, дизайну тощо — при вищих навчальних закладах. Працює також численна кількість курсів післядипломної освіти.

Подібні соціальні явища існують і в Німеччині. Так, на початку XXI ст. у цій країні водночас спостерігалось зростання цін в архітек-

турно-будівельній галузі і збільшення рівня безробіття серед архітекторів. І при цьому коло питань, за які архітектор має нести відповідальність, збільшилось: від креслення планів і нагляду за будівництвом до дослідження і проведення аналізу території, ретельної розробки генерального плану, врахування великої кількості факторів при формуванні певних архітектурних вирішень. Рівень довіри до архітектора з боку замовника дедалі слабшає, особливо в галузі економіки будівництва і технології. Архітектор вважається дизайнером — не керівником будівельного процесу, а лише одним з багатьох спеціалістів.

Зміни у суспільстві вимагають нових підходів до формування особистості архітектора: інформаційні технології мають справити вплив на його роль в архітектурно-будівельному процесі; через зростання кількості відновлюваних будівель та збільшення ролі екологічної свідомості у населення архітектори мають оволодіти спеціалізованими знаннями в цих галузях.

У Німеччині розробкою містобудівних планів займаються міські відділи планування. Малі міста не можуть утримувати такі відділи, а отже створюються умови для діяльності приватних планувально-містобудівних фірм.

Основними стратегіями у сфері регіонального і міського планування є: 1) містобудівне відновлення; 2) розвиток промислових і військових зон; 3) збільшення житлового фонду в зонах забудови; 4) децентралізація замість централізації у плануванні міст; 5) підтримка розвитку міських територій, водночас

зі збереженням відкритих просторів; 6) зменшення інтенсивності дорожнього руху, розвиток еко-технологій; 7) заохочення ініціатив “знизу”.

Останнім часом міста стають все більше схожими одне на одне через використання тих самих архітектурних типів будівель і однакових матеріалів. Ще однією проблемою є розподіл міст за окремими функціональними зонами, через що певні зони в одну пору дня багатолюдні, в іншу ж — пусті і вимагають охорони. Місто майбутнього — це місто коротких відстаней: людина має мати змогу витратити якомога менше часу на дорогу до робочого місця і місця відпочинку, планується, по можливості, поєднувати усі ці функціональні зони.

У Німеччині архітектурну освіту різних рівнів надають: університети/технічні університети, спеціалізовані вищі школи, загальні вищі школи, академії. Хоча німецькі дипломи про отримання архітектурної освіти прирівнюються до європейських, існує велика різниця між рівнем університетів і академій, з одного боку, і вищих шкіл — з іншого. Університети надають п’ятирічну освіту, науковий ступінь і мають програми докторату; професійні ж вищі школи надають чотирирічну освіту, спрямовану суто на практичну діяльність.

Навчання архітектури є дуже багатогранним — архітектор має справу як з технікою, так і з мистецтвом, як із економікою, так і з питаннями філософії та соціології. Усі ці знання мають подаватися не відокремлено, а якомога інтегровано. Знання з технічних і гума-

нітарних дисциплін студенти одержують в ході лекцій, а якість перевіряється під час екзаменів. Щодо рисунка, скульптури, планування тощо, то вони вимагають набагато більших витрат часу й уваги з боку викладачів, адже педагоги мають контролювати увесь творчий процес. Протягом навчання студенти також мають обов’язково проходити практику в архітектурних бюро. Зазвичай свої канікули вони проводять, працюючи у фірмах, навіть тоді, коли це не є обов’язковим.

При всіх університетах є можливість отримати звання доктора. Архітектори можуть здобути це звання, подавши відповідне дослідження за темою, узгодженою з кафедрою або факультетом. Проте, порівняно з іншими спеціальностями, архітектурних дисертацій не так багато — здебільшого темами архітектурних досліджень є питання історії архітектури, техніки та міського планування.

На архітектурних факультетах не обов’язково мати докторський ступінь, оскільки архітектура не є суто наукою або суто технікою, а більше належить до мистецтва. Отже, щоб стати професором, який викладає архітектурне проектування або подібні практичні дисципліни, важливіше бути шанованим архітектором з певним досвідом роботи.

У Німеччині існує багато програм із забезпечення безперервності освіти, де задіяні переважно викладачі архітектурних факультетів. Ці програми користуються дуже великою популярністю, особливо серед студентів.

Дещо інша ситуація склалася в Нідерландах. З 50-х років роль

архітектора тут знівельована. Так, у середині ХХ ст. архітектор був відповідальним за розробку програми споруди, проекту, за фінансові питання і нагляд за будівництвом — і лише єдиним спеціалістом, що залучався зі сторони, був інженер-будівельник, якого рекомендував замовникові архітектор. Архітектор відігравав вирішальну роль в тому, якою буде споруда. У наш час архітектор, відверто кажучи, майже нічим подібним не займається. Тепер до проектування залучається широкі коло спеціалістів, яких обирає замовник, а не архітектор. Замовник став “професійним” замовником — це девелопери, будівельні організації тощо. Вони починають роботу над проектуванням з програми менеджменту, і саме спеціаліст-менеджер обирає для замовника спеціалістів з інших галузей. Роль архітектора зводиться до розробки форм споруди, основним завданням є створення привабливого вигляду будівлі.

Чітка структура роботи архітектора у 50-ті роки зійшла нанівець, натомість він має торгуватися за оплату своєї праці. Проектувати споруди у Нідерландах можуть не лише ті, хто має фах архітектора, всі мають право виконувати роботу архітектора, не використовуючи цього звання — на відміну від Бельгії, де всі проекти мають бути принаймні підписані архітектором.

Що ж до міського і регіонального планування, така спеціалізація з'явилася в Нідерландах ще у середині ХХ ст. Проте стосунки між архітекторами і урбаністами доволі неоднозначні: архітектори не

бажають бачити в містобудуванні окрему незалежну і тим більше домінуючу, порівняно з архітектурою, спеціальність, вони не хочуть бути обмеженими в своїх творчих рішеннях рамками, визначеними урбаністами.

У Нідерландах дуже мало зроблено для того, щоб підвищити обізнаність учнів шкіл у сфері штучно створеного середовища. Проте останнім часом відбулися обговорення питання щодо введення нового предмета — “Архітектура і планування” (в рамках курсу “Мистецтво і культурне виховання”) — до шкільної програми. Сьогодні Асоціація архітекторів Нідерландів випускає спеціальні буклети, присвячені архітектурі, для дітей та юнацтва. Результатом цих зусиль має стати те, що ширші кола громадськості будуть залучені до вибору того, яким має бути простір їхнього існування; замовники зможуть робити вибір самостійно, а не покладатися на думку девелоперів і подібних їм експертів.

У Нідерландах існує два основних типи архітектурної освіти. Один з них представляють два архітектурних факультети при Технічному університеті: один — в Делфті, інший — в Айндофені. Дослівно назва цих факультетів перекладається як “будівельне знання”, а не архітектура. Проте ці два факультети дещо відрізняються один від одного. Так, у Айндофені архітектура розглядається як частина будівельної техніки, а в Делфті увага традиційно акцентується на мистецькому аспекті архітектури. У 50-ті роки на архітектурному факультеті в Делфті було впроваджено містобудівну

спеціалізацію. Факультет архітектури в Айндофені, заснований у 60-ті роки, одразу акцентував увагу на будівельних технологіях і виробництві. В 90-ті роки різниця між цими двома факультетами поступово почала нівелюватися, оскільки в Айндофені все більшу увагу стали приділяти архітектурному проектуванню, архітектурі як мистецтву, а в Делфті — більше акцентувати увагу на питаннях технологій і виробництва.

Обидва ці факультети пропонують приблизно однаковий перелік спеціальностей, за якими можна отримати диплом: архітектура, містобудування, будівельні технології, менеджмент нерухомості, проектний менеджмент, архітектурні конструкції, будівельна фізика. Випускники архітектурних факультетів університетів, як правило, працевлаштовуються на посади архітекторів, інженерів, менеджерів тощо, проте більшість з них бажала б бути саме архітекторами.

Другий тип архітектурної освіти в Нідерландах представляють три Академії будівельного мистецтва: у Амстердамі, Роттердамі і Тілбурзі. Їхньою особливістю є практичне спрямування, студенти мають проводити половину часу за навчанням, другу половину — за роботою в архітектурних бюро, які обирає академія. В академії здобувають освіту за двома спеціальностями: архітектура і містобудування. Особлива увага у навчанні приділяється розвиткові творчих здібностей студентів, проектуванню, вирішенню архітектурних форм споруд та їхньому вигляду. На відміну від студентів університетів, студенти ака-

демій не мають державної стипендії. Більшість випускників академії стають відомими архітекторами.

Існування двох типів архітектурної освіти в Нідерландах має певні переваги, оскільки абітурієнти можуть обирати, який тип освіти їм більше до вподоби. Ці дві системи доповнюють одна одну.

Особлива ситуація в архітектурній освіті склалася у Швеції. Тут архітектори працюють переважно в організаціях, що займаються містобудуванням, регіональним плануванням, та в проектних організаціях. У країні існує декілька великих архітектурних бюро, що мають понад 100 співробітників, решта ж архітектурних фірм налічують до 20 співробітників кожна. Останнім часом з'явився новий тип архітекторів — “офіс з одного архітектора”, виникнення якого спричинив високий рівень безробіття серед архітекторів через спад будівельного виробництва.

У зв'язку з державними реформами протягом 60–70-х років, коли держава виступала замовником великої кількості громадських споруд, архітектори мали великий обсяг роботи. У 90-ті роки стало очевидним, що шведи вже достатньо забезпечені житлом і громадськими спорудами.

За останні 20 років держава збільшила кількість опалюваних площ споруд на душу населення з 50 квадратних метрів до 75. У цей період будівельна галузь була найбільш розвиненою в Швеції порівняно з іншими країнами Західної Європи. Зрозуміло, що в умовах спаду економіки розвиток будівництва в такому ж темпі стає не-

можливим. У зв'язку з цим і роль архітектора також неминуче змінилась. Архітектори буквально змушені боротися за виживання, знижувати ціни на проектування, прискорювати темпи робіт.

Щодо ролі архітектора і його обов'язків при проектуванні, то у Швеції немає якихось ustalених норм — такі питання обговорюються щоразу індивідуально із замовником. Найвпливовішою є думка архітектора на початкових стадіях проекту, оскільки немає спеціалістів у жодній з галузей, які б могли вирішувати ті питання, які вирішує архітектор на цій стадії. Коли ж проект наближається до стадії детальної розробки конструкцій, роль архітектора зменшується. У Швеції майже повністю відсутня така практика, коли архітектор — автор проекту — контролює процес виконання будівельних робіт, натомість цим займаються цивільні інженери, або спеціальні менеджери.

У Швеції ані доступ до професії, ані звання архітектора не захищені законом. Проектувати може будь-хто, оскільки немає закону, який би передбачав підпис архітектора під проектом. Проте існує неофіційний титул “архітектор SAR” (SAR — Шведська асоціація архітекторів), який можуть отримати ті, хто здобув архітектурну освіту у Швеції або в іншій країні, диплом якої визнається у Швеції, та працював мінімум один рік в архітектурній фірмі. Ця асоціація архітекторів є професійною організацією, покликанною підтримувати належний рівень якості в архітектурному проектуванні і містобудуванні.

Іншою впливовою архітектурною організацією є Спілка архітекторів, до якої входять фахівці з таких спеціальностей, як архітектура, ландшафтна архітектура, дизайн інтер'єру, містобудування. Близько 70% членів SAR також є членами Спілки архітекторів. Ця спілка контролює умови праці архітекторів, їхнє працевлаштування, впливає на архітектурно-будівельне законодавство тощо.

У 80-ті роки в цій країні спостерігалось позжавлення у сфері приватних замовлень, через що значна кількість архітекторів перейшла працювати з великих офісів до малих приватних. Натомість державні організації, які потребували професійних архітекторів, залишилися без них, і ці вакансії посідали спеціалісти інших галузей, таких, як ландшафтна архітектура або цивільна інженерія.

У Швеції базова 9-річна освіта є обов'язковою для всіх. 90% учнів продовжують навчання у старшій школі. Проте архітектурна освіта в школі майже не практикується. Тому спостерігається необізнаність з питань архітектури серед широкої громадськості і замовників, які подекуди відіграють вирішальну роль в остаточному формуванні проекту. Ці обставини не могли не привернути уваги SAR, тому зараз ведеться робота над впровадженням елементів архітектурної освіти в школах.

У Швеції вся освіта оплачується державою, студенти не платять за навчання. Тут існує три архітектурних вузи, програма навчання в яких відповідає європейським вимогам: Королівський інститут технологій

у Стокгольмі, Університет технологій у Готенбурзі, Інститут технологій при університеті в Лунді. Тривалий час навчальні програми залишалися незмінними. З появою ж звання “магістр архітектури” дещо змінились і вимоги до архітекторів.

Коротко їх можна викласти наступним чином:

- архітектор має оволодіти знаннями з планування території та проектування споруд, з планування житлових зон з урахуванням потреб населення, умов навколишнього середовища і природних ресурсів;
- архітектор має опанувати професійними знаннями настільки, щоб після кількох років архітектурної практики він був здатний самостійно проектувати як окремі споруди, так і розробляти містобудівні проекти.

Архітектурну освіту вирізняє дуже великий перелік предметів, що їх мають опанувати студенти. Але парадокс в тому, що попри усі ті знання і навички, якими оволодіває студент, йому надається вузька ланка діяльності, і він не має впливу на весь проектувальний процес. Такий стан справ в архітектурній діяльності варто порівняти з діяльністю цивільних інженерів, які отримують дуже вузьку спеціалізацію, проте мають вагомий вплив на проектувальний процес.

Для отримання архітектурного диплому студенти, окрім безпосереднього навчального процесу, мають пройти 17-тижневу архітектурну практику, мінімум 4 тижні — на будівництві і мінімум 4 тижні — в архітектурних бюро.

У Швеції діють численні програми післядипломної освіти. Так, при Королівському інституті технологій працюють курси для тих, хто цікавиться архітектурою в країнах, що розвиваються, країнах Балтики. Ці програми підтримуються державою, яка виплачує стипендію їх слухачам. Іншим прикладом є програма Школи архітектури в Лунді, яка створена для тих, хто цікавиться архітектурою, відмінною від шведської — архітектурою в країнах з іншим кліматом, будівельними матеріалами та соціально-економічними умовами.

Усіх три архітектурних вузи мають програми докторату. Ці програми доволі нові, тому розробка методики досліджень ще попереду, зараз же дослідники користуються тими ж методами, що й науковці в галузі природничих, соціальних наук і техніки. Основними напрямками досліджень архітекторів є такі: екологія міст, будівельний дизайн і повторне використання ресурсів, архітектурна консервація і реставрація, будівельна фізика, архітектурне проектування, історія архітектури, форми розселення в північних районах тощо.

Архітектурна освіта в Швеції є порівняно короткостроковою — всього лише чотири з половиною роки. У 90-ті роки обговорювалося питання про збільшення терміну навчання архітекторів, проте ця ідея не мала успіху серед впливових осіб. Мабуть, саме через ці обставини в Швеції й існує така численна кількість післядипломних курсів, покликаних надати архітекторам конкретну спеціалізацію та підвищити їхній професійний рівень.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу змін в суспільстві, в економіці, в завданнях соціуму, які висуваються до архітектора, в суто архітектурній сфері і впливу цих змін на архітектурну освіту, на прикладі чотирьох країн Західної Європи маємо можливість визначити наступні засади формування особистості архітекторів у цих країнах:

- прагнення формування обізнаності населення в архітектурі, починаючи з середньої школи;
- поділ архітектурної освіти на більш вузькі спеціалізації при широкому колі предметів, що викладаються на архітектурних факультетах;
- значна увага до питань містобудування і охорони навколишнього середовища при підготовці архітекторів;
- забезпечення можливості подальшого підвищення кваліфікації архітекторів за рахунок курсів післядипломної освіти.

1. *Давиденко М.* Обзор ведущих архитектурных школ Запада // А.С.С. — № 5. — 2007. — С. 68–105.
2. *The National Systems of Higher Architectural Education in Europe.* — Editors: Jean Francois Mabardi, Renato Girelli 320 p.; — (Edizioni UNICOPLI, Milano).
3. *Ashraf Salama.* New Trends in Architectural Education. — North Carolina. — 2005. — 177 p.
4. *Mark Crinson, Jules Lubbock.* Architecture Art or Profession? — Manchester University Press. — 1994. — 203 p.

FORMATION OF PERSONALITY OF AN ARCHITECT IN WEST EUROPE

Anna Komarova

Annotation. The basis for the formation personality of an architect in the countries of West Europe based on the analysis the changes in the society, economy, in the tasks of community which are put to an architect in merely architectural sphere and influence of these changes on the architectural education are defined.

Key words: architectural education, principles of formation of personality of architect.